

» Ἀφίνουσα τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν, εἰς ἣν με προσήλου μέχρι τοῦδε ἡ ἀγάπη σου, ἀναπολῶ μετ' εὐγνωμοσύνης τὰς μητρικὰς σου θωπείας καὶ περιποιήσεις, ἃς οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἠδυνήθην νὰ ἀποδώσω. Εἶμαι πεπεισμένη ὅτι ἡ περαιτέρω παρουσία μου θὰ προξενῇ θλίψεις μόνον καὶ δάκρυα. Ἐν πόσα τὸν νοῦν μου ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα αἰσθήματα συνταράσσουσι· μέχρι πρὸ ἐνὸς ἔτους τὸ πᾶν περὶ ἐμὲ χαρὰ ἦτο καὶ ἀγαλλίασις, ὁ ὕπνος γλυκὺς, αἱ ἀγροτικαὶ διασκεδάσεις, εἰς ἃς ἤμην ἐξοικειωμένη ἐκ νηπιότητός μου, τερπναί, τὰ ὠραιότερα τῶν ὄντων με ἔθελγον, καὶ τώρα Θεέ μου κρημνοὺς μόνον καὶ βάραθρα βλέπω· ὁ ἀκολουθήσω τὸ πεπρωμένον μου, διότι μοὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀντιστῶ ἐπὶ πλέον.

» Ἀλλ' ἔστω, ὀπισθοχωρῶ εἰς τί δύναμαι νὰ ὠφελῶ; Μὴ δὲν σὰς ἐπροξένησα τόσας λύπας καὶ τόσας ὀδύνας; καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἄρά γε δὲν θέλετε ὑποστῆ ὁμοίως καὶ ἔτι μεγαλητέρας χάριν μου; Συλλογίζομαι καὶ τὴν ὁποίαν θὰ ὑποφέρετε αὖριον, ἀλλ' αὕτη, ὅσω μεγάλη καὶ ἂν ᾖ, θὰ σὰς ἀπαλλάξῃ ἀπ᾽ παντὸς θάρους δυσθαστάκτου πλέον.

» Χιλιάκις ἀπεπειράθην νὰ ἔλθω πλησίον σου καὶ νὰ ἀσπασθῶ τὴν δεξιάν σου καὶ τὴν τοῦ πατρός μου, ὅντινα τοσοῦτον ἐπύκρυνα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην· ἐνδόμυχος τις φωνὴ μοὶ ἔλεγε νὰ παραιτηθῶ τῆς ιδέας μου. Τὴν εὐχὴν σου, μητέρα μου ζητοῦσα, σὲ παρακαλῶ νὰ συντελέσης παρὰ τῷ πατρί μου νὰ με συγχωρήσῃ.

» Παρακαλῶ τὸν κύρ Φραντσέσκον νὰ ἐπιμεληταί τοὺς τάφους μας· ἐπιθυμῶ νὰ ταφῶ πλησίον ἐκείνου ὃν τόσον ἠδίκησα, ἐλπίζω νὰ μὴ μοὶ ἀρνηθῇτε τὴν χάριν ταύτην· ὑγιαίνετε, προσφιλεῖς μοι γονεῖς! Σεῖς δὲ ἀγαπαὶ εἰσέτι καρδίαι, ἀδελφοί μου ἡγαπημένοι, μὴ λησμονήσητε ὅτι εἶχατε ἀδελφὴν, ἥτις σὰς ἡγάπα περιπαθῶς.

» Ἰγιαίνετε ἅπαντες. εἶναι καιρὸς ν' ἀπέλθω.»

Ἐπὶ πολὺ ἐμείναμεν σιωπῶντες· θαυμασμός μεμιγμένος μετὰ θλίψεως με εἶχε κυριεύσει· ἔπειτα ἐγερθεὶς περιεπτύχθη τὸν ἀγαθὸν γέροντα καὶ τὸν ἐπαρηγόρησα ὅσω ἠδυνάμην· εἰς μάτην ὅμως αἱ προσπάθειάί μου, διότι ἐφαίνετο ἀποφασισμένος νὰ θρηνῇ αἰωνίως.

Μετ' ὀλίγον ἐλθόντες οἱ ἄνθρωποι μου, οἵτινες εἶχον ἐξέλθει ἵνα περιέλθωσι τὴν ξπαυλιν, με εἰδοποίησαν ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀναχώρησιν. Κατέβην ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ πιστοῦ γέροντος. Πρὶν ὅμως ἀφήσω τοὺς θλιβερούς

τούτους τόπους ἠθέλησα νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς τάφους τῶν ἀτυχῶν νέων. Ἐν τῷ μέσῳ ἄλλους ἐκ πύκνων δύο κυπάριστοι ὑψῶναν τὰς κωνοειδεῖς κορυφὰς των καὶ κάτωθεν αὐτῶν, κεκαλυμμένοι ὑπὸ μαρμαρίνων πλακῶν, ὑπῆρχον δύο τάφοι. Δὲν ἔστεφον πλέον αὐτοὺς ἄνθινος στέφανοι· τὴν ἐλαιοῖσιν ταύτην ἀνεπλήρου δάφνη ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν φυτευθεῖσα.

ΠΕΡΙ ΖΑΓΟΡΙΟΥ.

Πολλοὶ πολλάκις πρὸς οὐδὲν λογιζόμενοι τὴν τῆς πατρίδος των γνῶσιν καὶ ἱστορίαν καὶ εἰς ἕτερα τρεπόμενοι τούτων εὐτελέστερα, ἀφοῦ ἀμυδράς τινες ιδέας περὶ τῆς καθόλου ἱστορίας ἐν τῷ μαθητικῷ βίῳ ἔμαθον ἢ παρ' ἄλλων ἤκουσαν, προέρχονται θαρραλεοί, ἵνα διεκδικήσωσι στερρῷ τῷ ποδὶ ἀληθείας, ὧν οὔτε τὴν ἐλάχιστην ποτὲ ἔγνωσαν. Καὶ ὅμως ἡ γνῶσις τῶν παθημάτων καὶ περιπετειῶν τῆς πατρίδος ἐνὸς ἐκάστου δύναται πολλάκις νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ποδηγετήσῃ τὸν ταύτην μελετῶντα καὶ σπουδάζοντα· τίς ἔνε καὶ ὁποῖα ἡ πατρίς του ἔνε αἱ πολύηλοι φράσεις αἱ μεγίστην ἐπιρροὴν ἔχουσαι ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις· περὶ τούτων, ἀφοῦ πρῶτον εἰσιτιῶντο οἱ ξένοι, ἠρωτῶντο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, τοῦτο δὲ καὶ νῦν ἔτι πολλοῦ ἀκούομεν· αὗται δὲ δὲν σημαίνουν τὸ παρ' ἡμῖν ἀπλῶς πόθεν εἶσαι καὶ πῶς ὀνομάζεσαι, ἀλλ' ἔχουσι γενικωτέραν σημασίαν· εἰκότως· οὕτω δὲ πᾶς τις κατορθὼν νὰ ἐξακριβώσῃ τοῦτο δύναται οὐ μόνον τῆς ἱσμικῆς περικοχῆς τῆς πατρίδος του τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν νὰ γνωρίσῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλων εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως σχέσιν καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὴν πατρίδα του ἔχουσιν. Ὅταν ἐκ τῶν πολυτίμων ὥρῶν τῆς ἐργασίας του ὀλίγισται ἀφιερῶσθαι εἰς τοῦτο, καὶ ἕκαστος πρὸς ὅ,τι δύναται καὶ ἡμπορεῖ ἀσχολεῖται, ἀποτίει, νομίζομεν, τὸν ὀφειλόμενον πρὸς τὴν πατρίδα φόρον τιμῆς καὶ ἀγάπης· πολλάκις διὰ τῶν μελετῶν τούτων κατορθοὶ νὰ κατασιγάξῃ τῆς καρδίας του τὰ παθήματα, ὅταν μάλιστα μακρὰν τῆς πατρίδος, τῶν συγγενῶν καὶ φίλων αἱ περιπέτειαι τῆς τύχης καὶ καταδρομαὶ ὑψοῦσι τὴν ἀγέρωχον κεφαλὴν των ὑψιτενέστερον· μικρὰς τις ἀναψυχὴ ἀρκεῖ νὰ δώσῃ τῷ ψυχορραγοῦντι καὶ ταλαιπωρουμένῳ νέας δυνάμεις. Καὶ ἔπειτα ὅταν τὸ παρελθὸν τῆς πατρίδος του καὶ τὸ ἐνεστὸς ἐξετάξῃ δύναται κάπως καὶ τοῦ μέλλοντος τὰ σκοτεινὰ ἔχνη νὰ διῇ, καὶ ἐπὶ τού-

τοῖς βαίνων πλησίσιος νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ὑπὲρ τῆς πατρίδος του ἐπιδικώμενον σκοπόν. Ὄταν αἱ ἀρεταὶ τῶν προγόνων καὶ τῶν συγχρόνων εὐρίσκωσιν ὑποστήριξιν καὶ ἐξαίρωνται, ὅταν αἱ κακίαι τὰ ἐλαττώματα, καὶ αἱ ἐλλείψεις στιγματίζονται φανερούμεναι, τότε καὶ τὸ ἐνεσῶς διορθοῦται καὶ τὸ μέλλον ὑποφαίνεται εὐθὺς αἰθριώτερον. Εὐτυχεῖς δὲ ὅσοι κατορθώσωσι νὰ ἐπωφεληθῶσι τῶν περιστάσεων καὶ συντελέσωσι τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος των! Οὕτω προοιμιαζόμενοι ἐπιχειροῦμεν ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ νὰ πραγματευώμεν περὶ Ζαγορίου.

Βορειο-ανατολικά τῆς γνωστῆς κατὰ μὲν τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα κοιλάδος Ἐλλοπίας, νῦν δὲ τῆς τῶν Ἰωαννίνων, πέραν σειρᾶς ὀρέων Μιτσκέλ καλουμένης κεῖται τὸ Ζαγόριον, περιοχὴ τῆς Ἠπείρου· μικραὶ κοιλάδες, λόφοι, ὀροπέδια διακοπτόμενα διὰ ῥυακίων καὶ μικρῶν ποταμῶν καὶ οἰοῦνται ἀμφιθέατρον σχηματίζοντα ἐκτεταμένον, ταῦτα καὶ ἄλλα συνδυαζόμενα μὲ ὀλίγους ἀγρούς, ἀμπελῶνας, λειμῶνας καὶ δάση καὶ διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκιῶν καὶ ἐκκλησιῶν κοσμούμενα καθιστῶσι τὸ ἄλλως ὀρεινὸν καὶ λεπτόγεων Ζαγόριον μίαν τῶν μαγυτικωτέρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸ καλοκαίριον. Τὸ Ζαγόριον διακλαδιζόμενον εἰς πολλὰς κάμας ἢ χωρία, οὐ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα, καὶ εἰς τὰς ὑπώρειας τὸ πλεῖστον τῶν ὀροπέδιων κείμενα, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἐπὶ θέσεων ὑψηλῶν ὑψούμενα, ἔνε ἕνεκα τοῦ καθαροῦ ἀέρος καὶ τῶν ποσίων ὑδάτων τόπος ὑγιεστάτος, ἔνθα πολλοὶ τῶν Ἰωαννιτῶν ἐνίοτε καὶ ἄλλοι ἐξέρχονται κατὰ τὸ θέρος καὶ διαμένουσι μέχρι τοῦ φθινοπώρου· τὸ Ζαγόριον ἔνε ἢ μᾶλλον ἐξευγενισμένη ἐπαρχία τῆς Ἠπείρου καὶ διαπρέπει κατὰ πολλὰ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν· καὶ ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων οὐκ ὀλίγας ὠφελείας ὠφελεῖται, διότι ὁ τῶν ἐπιδημούντων θησαυρὸς καταναλίσκεται ἐν αὐτῇ καὶ εἰς οἰκοδομὴν μεγάλων κτιρίων.

Τοιαύτης οὕσης νῦν τῆς τοῦ Ζαγορίου τοποθεσίας ἃς κατέλθωμεν εἰς ἀρχαιότερους χρόνους καὶ ἃς ἐξετάσωμεν πῶς ἐκαλεῖτο πρότερον, ἂν κατωκείτο, καὶ ποίας περιπετειᾶς ὑπέστησαν καὶ μεταβολὰς οἱ κάτοικοι αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν διασωθέντων περὶ Ἠπείρου ἀρχαίων συγγραμμάτων καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν τῶν περιηγητῶν ὀλίγιστα μέρη τῆς Ἠπείρου διασαφηνίζονται, πλεῖστα δὲ καὶ ἔνε ἄγνωστα

ὅλως, τὸ μὲν διὰ τὴν σπάνιν τῶν μαρτυριῶν, τὸ δὲ καὶ διότι ἀρχαῖα ἔχνη καὶ ἐρείπια μόλις ὀλίγιστα διασώζονται, τῶν πλείστων κεχωσμένων ἢ ἀφανισθέντων· ἡ λέξις Ζαγόριον δὲν ἔνε ἑλληνική, ὡς τις ἡμέτερος παίζων καὶ οὐ σποδάζων εἰκοτολόγησε πρῶτον δ' ἀπαντὰ παρὰ Κεδρηνῶν (Τομ. α, 446, β, 541) λέγοντι, ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐκάλουν χώραν τῆς Ῥωμαϊκῆς γῆς Ζαγόρια καὶ Ζαγοράν, τὴν κατὰ τὴν κάτω Μοισίαν περὶ τὸν Αἰμόν, ὅρος τῆς θράκης· ὁμοίως καὶ Ζωναρᾶς· καθὰ δὲ μανθάνομεν παρὰ τῶν σλαβικῶν ἐπαϊόντων ἡ λέξις αὕτη ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν λατινικὴν *transmontanam*, ὃ ἐστὶ χώραν πέραν ὀρέων κειμένην· τοῦτο δ' ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον Ζαγόριον τὸ πέραν τοῦ Μιτσκέλ· τινῶν δὲ χωρίων ἔν τε Ἠπείρῳ καὶ ἐπαρχίας μικρᾶς ἐν Θεσσαλίᾳ, ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, ἡ ὀνομασία φέρει τὸ περιεκτικὸν τοῦτο ὄνομα (Ζαγόργιαν, Ζαγόρτσα, Ζαγορᾶ)· ἂν δὲ θελήσωμεν νὰ ἐξελληνίσωμεν τὴν λέξιν ταύτην, νομίζομεν, ὅτι δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν προσφορώτερον τὴν Παρώρειαν. πῶς ὅμως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο τὸ νῦν Ζαγόριον; ἀλλ' ἂν ὁ Στράβων ὁμιλῶν περὶ Ἠπείρου λέγει ὅτι «ἐρήμην (τότε) τῆς πλείστης χώρας γεγεννημένης καὶ τῶν κατοικιῶν, καὶ μάλιστα τῶν πόντων ἠφανισμένων, οὐδ' εἰ δύναίτο τις ἀκριβοῦν ταῦτα, οὐδὲν ἂν ποιεῖν χρήσιμον διὰ τὴν ἀδοξίαν καὶ τὸν ἀφανισμόν», πῶς θὰ δυνηθῶμεν ἡμεῖς μετὰ τόσα ἔτη ὕστερον καὶ τόσας μεταβολὰς τι μετὰ βεβαιότητος νὰ εἰπωμεν, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Στράβωνος τὸ μόνον περὶ Ἠπείρου βιβλίον δὲν διεσώθη ὅλον εἰς ἡμᾶς, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ὀλίγιστα καὶ ταῦτα ἀντιφατικὰ παραδίδοντα; ὁ κύριος Δ. Σεμιτέλος (1) ἔκ τινος χωρίου τοῦ Στράβωνος (βιβλ. VII κεφ. 7. § 6.) ἐξ οὗ καταδείκνυται ὅτι ὁ Ἄραχθος ποταμὸς ἐλάβανε τὰς πηγὰς του ἀπὸ τὸ ὄρος Τύμφην καὶ τὴν Παρωραϊάν, παραδεχόμενος τὸν Ἄραχθον ὡς τὸν τῆς Ἄρτας ποταμόν, οὗτινος αἱ πηγαὶ ἄρχονται ἔκ τε τοῦ Μετσόβου καὶ ἐκ τοῦ Ζαγορίου, ὅπερ ὅπασεν ὅτι Παρωραία ἐκαλεῖτο πρότερον τὸ Ζαγόριον, ἀφοῦ καὶ τὸ ὄνομα ταῦτο δηλοῖ τοὺς Παρωραίους ὁ κύριος Ἀλ. Πάλλης (2) τίθησιν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Διποτάμου ἔνθα δηλαδὴ συνέρχονται ὁ τοῦ Ζαγορίου (Βάρδας) καὶ ὁ τοῦ Μετσόβου ποταμός· τὸ ὄρος δὲ τῆς Τύμφης, ἐὰν μὴ ἡ νεω-

(1) Ἠπειρωτ. σελ. 52.

(2) Πανδ. ἐτ. 1858. σελ. 157.

τέρα τις ὀνομασία τοῦ Λάκμωνος (Μετσόβου) τίθησιν εἰς τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν σειρὰν τοῦ Πίνδου παρὰ τοὺς Αἰθίικας καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Πανειοῦ· εἰς δὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Ζαγορίου ἔρωτα ὁ κύριος Α. Πάλλης, ἃν ᾤκουν οἱ μενεπτόλεμοι Περραιβοί, ὡς ὁ Pouqueville (3) ἐγνωμάτευσε, καὶ τὴν χώραν Περραιβίαν ἐκάλεσε· προβαίνων δὲ περαιτέρω καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Στράβωνος (σελ. 434.) σφριζόμενος, ἐνθα λέγεται ὅτι ἐπὶ τῷ Πίνδῳ ᾤκουν Τάλαρες, Μολοττικὸν φύλον, τῶν περὶ τὸν Τόμαρον ἀπόσπασμα, καὶ τὸ Μιτσκέλ ὡς Τόμαρον παραδεχόμενος, ὑποθέτει ὅτι εἰς τὸ Ζαγόριον κατῴκουν Τάλαρες Μολοττικὸν φύλον, καὶ τὴν χώραν καλεῖ Ταλαρίαν· ὁ δὲ Leake καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Bursian (4) τοὺς Τυμφαίους καὶ τὴν χώραν Τυμφαίαν γενικωτέρῳ καὶ περιλειπτικωτέρῳ ὀνόματι. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐπισυνάπτομεν καὶ ἡμεῖς ταπεινῶς τὴν περὶ Ζαγορίου γνῶμην μας. Πολλὰκις περὶ Ζαγορίου σκεφθέντες καὶ τὰς μὲν καὶ τὰς δὲ εἰκοττολογίας βασανίσαντες ἐφθάσαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ Ζαγόριον, τμήμα τῆς Μολοσσίας ὃν, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους δὲν εἶχεν ἴδιον ὄνομα, ἀφοῦ μάλιστα ἱστορικῶς γνωρίζομεν ὅτι πρὸ ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων δὲν συμπεριελάμβανεν ὅλα τὰ νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ζαγόριον καλούμενα χωρία· ὅτι ἐκ τῶν ὀλιγίστων σωζομένων ἀρχαίων ἰχνῶν καὶ ἐρειπίων δὲν ἦτον ὅλον κατωκοιμένον, καὶ ὅτι πιθανὸν περὶ τὸν Τόμαρον πρὸς τὰ ἀνατολικά νὰ κατῴκουν Τάλαρες, μέρος δὲ τοῦ Ζαγορίου νὰ ἀνήκεν εἰς τὴν Παρυαίαν χώραν, ἃν μάλιστα θεωρήσωμεν τὴν τοῦ Στράβωνος Παρωρείαν, ὡς σφάλμα τῶν ἀντιγραφῶν ἀντὶ *Paravaiar*, διότι οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ἔνε γνωστὴ ἐν Ἠπείρῳ Παρωραία χώρα· οὕτω δὲ νομίζομεν ὅτι συμβιβάζονται καὶ αἱ τῶν νεωτέρων περὶ Ζαγορίου γνῶμαι. Ἀπὸ τῆς εἰςβολῆς τῶν Σλάβων ἐπεκράτησεν ἡ ἐπικλήσις αὕτη μικροῦ τινος μέρους ὀπισθεν τοῦ Μιτσκέλ. Ἐν ἀρχῇ τῆς τῶν Τούρκων εἰς Ἠπειρον μετοικήσεως δὲν περιελάμβανεν, ὅσας νῦν περιλαμβάνει κώμας, αἱ τινες προϊόντος τοῦ χρόνου ἐκεῖ που πλησίον κείμεναι καὶ ἄλλοις γενικοῖς ὀνόμασιν ἐκ τινων ἐπεκρατεστέρων χωρίων (Πάπιγγο. Μαλακάσι) προσαγορευόμεναι προσετέθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ νῦν Ζαγόριον· ὅλαι σχεδὸν αἱ χῶραι καὶ πλείσται τοποθεσίαι διασώζουσι μέχρι τοῦ νῦν ξένα ὀνό-

ματα, τὰ πλείστα σλαβικά παρεφθαρμένα, ἐνία δὲ καὶ βλαχικά ἐνεκα τῆς μετοικήσεως τῶν Βλάχων ἐντεῦθεν καὶ ἐκείθεν τοῦ Πίνδου πρὸ ὀκτῶ περίπου ἑκατονταετηρίδων. Τὸ Ζαγόριον περιλαμβάνει 46 χωρία κατοικούμενα ὑπὸ 25,000—30,000 κατοίκων, ὁμιλούντων τῶν πλείστων μὲν τὴν νεο-ελληνικὴν γλῶσσαν συγκεκομμένως πρὸς τὸ Αἰολοδωρικὸν κλίνουσιν ἰδίωμα καὶ ἔχουσιν καὶ ὀλίγας ξενικάς, τινῶν δὲ καὶ τὴν βλαχικὴν, καὶ ὀλιγίστων, καὶ τούτων γυναικῶν, μόνον τὴν τελευταίαν.

Τὸ περὶ κατάγωγος ζήτημα τῶν Ζαγορισίων, ὡς καὶ ἄλλων Ἠπειρωτῶν, δύναται δικαίως νὰ ὑποστῇ τὰς αὐτὰς κατηγορίας, ὡς καὶ τὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γνωστὰ τοῖς πᾶσιν εἰσι τὰ ὑπὸ τινων μὲν περιηγητῶν τῆς Ἑλλάδος καταρχὰς κατατοξευθέντα κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἢ Ῥωμαϊκοῦ κοινότερον ἔθνος φληναφήματα, ὕστερον δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς Fallmerayer καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἐπιστημονικώτερον εἰκοττολογήματα· γνωστὴ καὶ ἡ τῶν νέων Ἑλλήνων σπουδὴ ἵν' ἀποδείξωσι τὸν θῦμα γενόμενον τῆς εὐρέσεως του Γερμανὸν περιηγητὴν ἀπατηθέντα μεγάλως εἰς τὰς σκέψεις καὶ γνωματεύσεις του· καὶ τοῦ μὲν πρώτου ἡ γνῶμη δικαίως κατεθοροῦθησε τοὺς νέους Ἕλληνας, ἅτε εἰς κρισιμωτάτην ἐποχὴν, τὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, καταπεσοῦσα, ἀφοῦ μάλιστα ἐν πολλοῖς ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης, οἱ δὲ Ἕλληνες ὡς ἐθνικὸν μᾶλλον ζήτημα ἢ ἐπιστημονικὸν τοῦτο θεωρήσαντες οὕτω τεθωρακισμένοι κατήλθον εἰς τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ φιλοτιμίᾳ ἴσως ἐδικαιοῦτο τότε τις τὴν ἐπιστήμην μικρὸν νὰ λογίζεται, σήμερον δὲ μὴ ἀπαθέστερον καὶ ἐμβριθέστερον πρέπει ν' ἀποφαίνεται· πᾶς τις δι' ἄλλους τε πολλοὺς λόγους, καὶ διότι μάλιστα ἂν ἀνατρέξῃ τις εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους θέλει μάθει ὅποιοι κατῴκουν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, πῶς ἐξελληνίσθησαν, καὶ ὅποιοι ἦσαν αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες· δὲν πιστεύομεν δὲ καὶ νῦν νὰ ἐπικρατῶσι τὰ ὑπὸ τῶν Ἀττικιστῶν περιωρισμένα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὅρια, διότι κατὰ τὸν Ἰσοκράτην «τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας». (Πανηγ. 50). δι' αὐτὸ τοῦτο πρὸς οὐδὲν ἄς λογίζωμεθα τὰς τῶν σφόδρα καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ παραδοξολογίας· οὕτω διὰ τῆς μέσης ταύτης ὁδοῦ νομίζομεν ὅτι πλησιάζο-

(3) Voyage dans la Grece. tom. I, 147

(4) Geographie von Griechenland erst. σελ. 13.

μεν περισσότερον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν.

Ποιοὶ καὶ τινες ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι τῆς Ἠπείρου κάτοικοι καὶ ποῖαν σχέσιν εἶχον πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Πελασγούς, εἶτα δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοῦτο ἀλλαχοῦ θέλομεν ἐξετάσῃ, θεοῦ εὐδοκοῦντος· ὅτι δὲ Ἀἰθαῖες καὶ Σλάβοι εἰσέλασαν καὶ κατέκρησαν ἐν Ἠπείρῳ ἀπὸ τῆς ἑκτῆς Μ. Χ. ἑκατοντοετηρίδος, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος, οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ διαμφισβητήσῃ· γνωστὸν δὲ ἵνεκ τε τοῦ Στράβωνος καὶ ἐξ ἄλλων ὅτι ὀλιγανθρωπία καὶ πόλεων καταστροφαὶ καὶ κατοίκων ἐξανδραποδῆσεις συνέβησαν ἀπὸ τῆς εἰς Ῥώμην ὑποταγῆς τῆς Ἠπείρου· ἐκ δὲ τῆς ἐπιτομῆς τοῦ Στράβωνος τῆς γενομένης κατὰ τὴν 9 Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ὡς εἰκάζουσιν οἱ φιλόλογοι, μανθάνομεν ὅτι τότε «*πᾶσαν Ἠπειρον καὶ Ἑλλάδα σχεδὸν καὶ Μακεδονίαν καὶ Πελοπόννησον Σκύθαι, Σλάβοι νέμονται*» καὶ ἐξ ἄλλων Βυζαντινῶν συγγραφέων μανθάνομεν τὴν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ ἐγκατοίκησιν τῶν Σθλάβων· τί ἀπέγειναν μετὰ ταῦτα οἱ Σλάβοι οὗτοι; ἰδοὺ τὸ ζήτημα. Δυστυχῶς ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξαξώμεν τί μετὰ βασιλείας· ἐν δὲ τοῖς ἡμετέροις χρόνοις οὐδὲν ἄλλο διέμεινεν εἰμὴ ὀνόματά τινα χωρῶν καὶ τοποθεσιῶν, καὶ ταῦτα παρεμφαμένα, ὡς λείψανα τῆς ἐπικρατήσεως καὶ ἐγκαταστάσεως αὐτῶν· τούτους οἱ μὲν ὑπέλαβαν ὡς ἐξελληνισθέντας πρῶτα διὰ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, οἱ δὲ ὡς ἐκδιωχθέντας ποτε· πλὴν τότε μόνον δύναται νὰ παραδεχθῇ τις ἐξελληνίσιν αὐτῶν, ὅταν οὗτοι συνοικέσια καὶ ἐπιμιζίαν εἶχον μὲ τοὺς ἐκεῖ κατοικοῦντας Ἕλληνας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ εἶπου ἀλλαχοῦ καὶ ἂν ἦσαν ὀλιγώτεροι, ἢ ἂν φιλέλληνες αὐτοκράτορες ἐπέβαλον αὐτοῖς τὸν ἐξελληνισμόν· πῶς ὅμως ἐξηγῆται ἡ ἐκδιώξις αὐτῶν, καὶ τὰ μέχρι τῆς σήμερον ἐπικρατήσαντα ὀνόματα οὐχὶ μόνον τῶν χωρῶν ἀλλὰ καὶ τῶν τοποθεσιῶν; καὶ εἰς τοῦτο ἔδωκαν τὴν ἐξῆς ἐξήγησιν ὅτι οἱ Σλάβοι τὸ καταρχὰς ἦσαν ἐπικρατέστεροι καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον Σλαβικά ὀνόματα εἰς πολλὰς τοποθεσίας καὶ χώρας, ἀλλ' ἔπειτα μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσωσιν ἐκεῖ ἀπεμακρύνθησαν ἀφήσαντες μόνον ἔχνη αὐτῶν τὰ νῦν σωζόμενα τοπικά ὀνόματα· οὕτω νομίζουσιν ὅτι καὶ οὗτοι κατορθοῦσι νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν γνώμην των· ἀλλ' ἄρα γε οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα; τὸ καθ' ἡμᾶς, ὑποψία γεννᾶται μὴ τινὲς μὲν νὰ ἐξειδιώχθησαν οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ νὰ συνεχωανύθησαν τοῖς ἐκεῖ πλησίον

κατοικοῦσιν, ἢ νὰ ἐξελληνίσθησαν· πρὸς ἐνίσχυσιν κἄπως τῆς γνώμης ταύτης ἔρχεται καὶ ἕτερον μέρος τοῦ ζητήματος, τὸ τῶν Βλάχων (Κουρσοβλάχων. Μπουρτσοβλάχων)· οὗτοι ὑστερώτερον τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Ζαγορίου κατοικήσαντες, μετὰ τινὰς δὲ τῶν ἐκεῖ κατοίκων συγκερασθέντες, ἀφοῦ πρότερον τὴν γλῶσσάν των, μὲ πολλὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἑλληνικάς λέξεις ἐπλούτισαν, μέχρι μὲν τινος, ὡς μανθάνομεν τοῦτο ἐκ παραδόσεως καὶ ἄλλων, διετήρησαν τὴν ὅπωςδὴποτε γλῶσσαν των καλουμένην, πρὸ ὀλίγων δὲ ἑκατονταετηρίδων ἐξέμαθον τὴν ἑλληνικὴν καὶ μάλιστα ὀλίγοι νῦν ὁμιλοῦσι καὶ τὴν βλαχικὴν, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου θέλουσιν, ὡς ἐλπίζομεν, πάντες ἐξελληνισθῇ τοῦτ' αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ ἐπὶ τῶν Ἀλβανῶν νῦν γενομένων, τῶν πλησίων τῶν Ἑλλήνων κατοικούντων καὶ μεθ' Ἑλλήνων συναστρεφομένων· τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐπὶ τῶν Τερταρικῆς καταγωγῆς Βουλγάρων, τῶν μετὰ τὴν ἐγκατοίκησιν εἰς Εὐρώπην ἐκσλαβωθέντων, ἕνεκα τοῦ ἐκεῖ ἐπικρατοῦντος πολυαριθμοῦ σλαβικοῦ στοιχείου, ὡς οἱ καλλίτεροι τῶν ἱστορικῶν παραδέχονται, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡμέτερος τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κύριος Κ. Παπαδόπουλος.

Οἱ οὕτω τὸ Ζαγόριον κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καθυποτάξεως τῆς Ἠπείρου, ἂν καὶ ὀλίγοι, οὐδὲν ὑπέστησαν, ἂν θέλωμεν νὰ ἐξαίρεσωμεν ὀλίγους τινὰς τουρκίσαντας ἕνεκα τοῦ κατὰ τὸ 1580 διατάγματος τοῦ Σουλτάνου Ἀμουράτου τοῦ Γ'. δι' οὗ ἐξ ἐκάστης οἰκογενείας χριστιανικῆς τοῦ θωμανικοῦ κράτους ὠρίσθη εἰς ἄρρεν γόνος νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων, ἐν οἷς κατατακτέος, καθὰ ἐκ παραδόσεως καὶ νῦν μανθάνομεν, ὁ ἐκ Βίτσης (Βεζίτσα) καταγόμενος περίφημος Ἀσλὰν πασιᾶς, ἐξ οὗ, καθὰ λέγουσι, καὶ ἐκ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ διαπρεφάντων καὶ τούτων ἐν τῇ διοικήσει, καὶ κτίρια ἀνεγειράντων μεγαλοπρεπῆ εἰς Ἰωάννιναν κατὰγονται καὶ νῦν ἔτι πολλὰ ὀθωμανικὰ οἰκογένηται εἰς Ἰωάννιναν καὶ Ἀργυροκάστρον. Τὸ Ζαγόριον συμπεριλαμβάνατο εἰς τὴν τοπαρχίαν τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἐνῷ ἄλλων Ἠπειρωτῶν τὰ κτήματα ἐγένοντο ἐθνικὰ ἢ ἰδιοκτησίαι πλουσιών ὀθωμανῶν, οἱ Ζαγορίσιοι καὶ τινες ἄλλοι διετήρησαν τὰς γαίας των πληρώνοντες τοῖς Σπαχιδαῖς τὸ νενομισμένον δέκατον, διέμεινον δὲ μεμονωμένοι, καὶ ἀποτελοῦν καὶ νῦν ἔτι οἶον ἀνεξάρτητον δημοκρα-

τίαν ἄνευ διακρίσεως τάξεων, ἀφοῦ κατώρθωσαν νὰ ἐκλέγωσι προσεστώτα (κουτσάμπαση' βεκύλη) διαμένοντα εἰς Ἰωάννινα (ἐπιστάσις Ζαγορίου), ἐνθα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐδικάζοντο διὰ καθιερωθέντων καὶ ἰσχυόντων ἀγράφων νόμων διὰ τοῦ προσεστώτος τὸ μετὰ ταῦτα ἐπληρώνοντο, ἀφοῦ ἐσυνάζοντο, οἱ φόροι, καὶ ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν ἀνωμάλαις προσεστώτες φιλοπάτριδες καὶ ἱκανοὶ εἰς οὓς ὀφείλεται μεγίστη εὐγνωμοσύνη καὶ δίκαιος ἔπαινος ἕνεκα τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἐξήσκουν παρὰ τοῖς κατὰ καιρὸν διοικηταῖς, κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσι τὸ Ζαγόριον ἀμόλυντον καὶ ἀηλίδωτον ἀπὸ θηριωδεστάτας πράξεις καὶ καταδρομὰς (1) τοῦ τότε καιροῦ αἰμοβόρων ὀθωμανῶν· τινες μάλιστα τῶν προσεστώτων ἐγένοντο θῦμα τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν ἀντιστάμενοι πάσῃ δυνάμει πρὸς τὴν σπουδὴν ἣν κατέβαλον οἱ κατὰ καιροὺς διοικηταὶ τῶν Ἰωαννίνων ἵν' ἀφαιρέσωσι τὰ προνόμια ταῦτα· ἀλλ' ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν ἐκεῖνοι, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ κατώρθωσαν αἱ μεταξὺ τῶν Ἰωαννιτῶν καὶ Ζαγορισιῶν ἑριδες καὶ νῦν, ἀφοῦ προσετέθη ὁ ἐπὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν κτημάτων οὐδεμίαν φερόντων πρόσδοτον φόρος, οἱ προσεστώτες, κατήντησαν ἀπλοὶ εἰσπράκτορες.

Ταῦτα γενικώτερον, ἔλθωμεν νῦν ἐπὶ τὸ μερικώτερον.

(ἀκολουθεῖ)

Γ. ΧΡ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ.

ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΤΑΜΙΑΚΗ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ.

Τὴν ἀντικρὺ ἀξιόλογον ἐπιγραφὴν ἀνέγνων προχθὲς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, εὗρεθείσαν πρὸ εἴκοσι περίπου ἡμερῶν ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Παρθενῶνος χώρῳ, ἐνθα σκάπτει ἡ Κυβέρνησις θεμέλια, ἵνα κτίσῃ διὰ τὰ ἐπάνω ἀρχαῖα Μουσεῖον, χρήμασι τοῦ ἐν Πετροπολὶς ὁμογενοῦς Δημ. Μπεναρδάκη. Εἶναι γεγραμμένη ἐπὶ στήλης κολοβῆς λίθου Ὑμηττεύου. Ὑπὲρ τὸν 1ον στίχον ἄλλος ποτὲ δὲν ἦτο γεγραμμένος, διότι ἐκεῖ ἄνω ὁ λίθος σῶος, ἂν καὶ ὅχι καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ καὶ ἄλλως δὲ πανταχόθεν εἶναι ἀνωμάλως ἀποτετραυσμένος τὰ ἄκρα, καὶ ὅπου ἐν τῇ ἐκδόσει μου ἐσημείωσα στιγμὰς, ἐκεῖ εἶναι ἑλλιπής. Μό-

νον δὲ ἐν τοῖς στίχοις 24^ω καὶ 25^ω σώζεται ἡ ἀρχὴ τῶν στίχων, ὁπότεν δὴ ὠδηγήθη ἐν τῇ ὡς ἔγγιστα συμπλήρωσιν τοῦ 1ου στίχου καὶ τῶν λοιπῶν πρὸς τὴν ἀριστερὰ τῇ ὁρῶντι· πρὸς τὰ δεξιὰ δὲ ὑποθέτω ἱκανῶς μεγάλην τὴν ἐκλείψιν τοῦ πλάτους· καὶ μόνον ἐν τοῖς στίχοις 3^ω καὶ 6^ω κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἐπιγραφῆς συνεπλήρωσα τυπικά τινα. Ἐτι πρέπει νὰ γινώσκῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἐν τοῖς στίχοις 8^ω, 22^ω καὶ 24^ω ἐν ταῖς λέξεσιν ἐγραμμάτευεν καὶ Χαρικλείδου ἕνεκα βλάβης παλαιᾶς τοῦ λίθου ὑπερεπήδησε τρεῖς ὁ χαρακτὴρ διάστημα ἑνὸς καὶ δύο γραμμάτων, ἐν δὲ τῷ 3^ω στίχῳ εἶναι μετὰ τὸ ἐγραμμάτευεν τόπος κενὸς ἀφαιμένος ὡς 23 γραμμάτων. Ὅλος δὲ ἄγραφος εἶναι ὁ τόπος τοῦ 9ου στίχου, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον οὗτος σώζεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς στήλης. Ἡ γραφὴ δὲν εἶναι μὲν ἡ στοιχηδόν, πλησιάζει δὲ ὅμως εἰς τὸ σύστημα τοῦτο. Λάβη τοῦ χαρακτοῦ δὲν παρετήρησα παρὰ τρία, ἐν I ἐν τῷ 4^ω στίχῳ, καὶ ἀνὰ ἐν A ἐν τῷ 27^ω καὶ τῷ 39^ω στίχῳ, ἃ καὶ ἀπέδωκα ὡς ἔχουσι. Βεβαίῳ δὲ καὶ τὸ ἐν στίχῳ 14^ω γράμμα N, τὸ πρὸ τοῦ Νικητοῦ, καὶ ἃς σκεφθῶσιν οἱ ἀρχαιολόγοι, ἂν πρέπει ἐντεῦθεν νὰ κλονισθῇ ἡ πίστις εἰς τὸ ὄρθον τοῦ ὀνόματος Δυσσικήτου τοῦ φερομένου ἀρχοντος ἐν Ὀλυμπιάδῳ 102ας ἔτει 3^ω, ὅπως ἄλλοτε καὶ τὸ ὄνομα Θεσσαλίου ἐξ ἐπιγραφῶν ἀπεδείχθη ὡς ὅχι ὄρθον διὰ τὸ ἔτος Ὀλυμπ. 107, 2 ὑπὸ A. Ῥαγκαβῇ ἐν Antiq. Hel. τόμ. β' σελ. 543, καὶ 544, καὶ ἦλθεν εἰς τὸν τόπον τοῦ τὸ Θεσσαλίου, τὸ ὅποιον ὅμως ἀκόμη καὶ μετὰ δέκα ἐτῶν παρέλευσιν δὲν εὔρε τὸν δρόμον τοῦ εἰς πάντα τὰ ἀρχαιολογικά βιβλία.

Ἐκ τῶν ἀναθημάτων τὰ δύο ἐπίχρυσα κανᾶ, τὰ εἶνα ὁ Ἀπόλλων καὶ ἵνα ὁ Ζεὺς,» ὡς καὶ τὸ τῆς Κλεοστράτης ἐπάργυρον θυμιατήριον, ἀναφέρονται ὁμοῦ ἢ ἐν μέρει καὶ ἐν τρισὶν ἀρχαιοτέrais ἐπιγραφαῖς, ταῖς ὑπ' ἀριθ. 150 καὶ 151 τοῦ Corp. Inscr. Graec. καὶ τῇ ὑπ' ἀρ. 835 τῶν Ant. Hel. τοῦ Ῥαγκαβῆ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου λίθου καὶ ἡ περιγραφὴ τῶν ἀκριβεστέρας καὶ ὁ σταθμὸς σφώτερος. Ὅσον δὲ περὶ τῶν στεφάνων τῶν πολλῶν, τῶν μὲ ὀνόματα ἀρχόντων ἀναγεγραμμένων, γίνεται φανερόν ἐκ τοῦ σταθμοῦ αὐτῶν, ὅτι εἶναι δύο εἰδῶν, μεγάλοι, οἱ καὶ ἀριστεῖον λεγόμενοι (ἢ ἀριστεῖα τῷ θεῷ, ὡς ἐν C. I. Gr. 151), καὶ ἄλλοι, πολὺ μικρότεροι. Παραβληθῆτω περὶ τούτων τὸ περιεχόμενον, τῶν παρὰ A. Ῥαγκαβῆ, ἐνθα ἀνωτέρω, ὑπ' ἀριθ. 849 καὶ 850 ἐπιγραφῶν, ὡς καὶ τῆς τοῦ C. I. Gr. 151, ὅπερ εἰσέτι χρήζει ἐρμηνείας τινὸς, πρὸς ἐπαρκῆ διασάφησιν τοῦ ὑπὸ τίνων καὶ διὰ τί οἱ στέφανοι οὗτοι παρεδίδοντο εἰς τοὺς ταμίας τῆς Θεοῦ. Ἄλλα τινα, καὶ ὅχι ἀσήμαντα, εἰς ἃ δίδει ἀφορμὴν λόγων καὶ ἐρευνῶν τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἀφίνω εἰς ἄλλους. Ἐν Ἀθήναις, τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1865.

Στέφανος Α. Κουμανούδης.

(1) Ἦνε ἀληθὲς ὅτι πολλάκις ἀπὸ τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ἐγένοντο Ἀλβανικαὶ τινὲς καταδρομαὶ καὶ ἐντεῦθεν λεηλασίαι εἰς τινα χωρία τοῦ Ζαγορίου, ἀλλὰ ταῦτα Ἦνε πολὺ μικρὸν συγχρινόμενον ὡς πρὸς ὅσα συνέβησαν ἄλλαχού.